

משפטים

תנא שוכר כנושא שכר רבי מאיר היא
לא חזר ממה שאמר לפניו "מאן תנא
ארבעה שומרים כו", אלא שבזה ביאר
דבריו הראשונים – "הכי קאמינא לך";
כלומר, השאלה "מאן תנא שוכר כנושא
שכר" (אינה שאלה אחרת וחדשה, אלא)
היא ביאור והסברת השאלה הראשונה
"מאן תנא ארבעה שומרים" (המתיישבת
כדלעיל מיני' בתירוצו "רבי מאיר היא").

ולכאורה בשתי שאלות אלו – מזה
ש"שוכר כנושא שכר" (דהיינו שאין ל-
שוכר דין בפ"ע) יוצא שהם שלשה שומ-
רים, דלא כה"ת, תנא ארבעה שומרים" (וכ-
המשך הגמ' תיכף לאח"כ "אי הכי
ארבעה שלשה ניהו").

ב. ויש לומר בזה:

ברש"י¹⁰ מבואר טעם פלוגתת ר"מ ו-
ר"י אם השוכר דינו כשומר חנם או כ-
שומר שכר:

המ"ד דס"ל שדינו כשומר חנם הוא

א. תנן: ארבעה שומרים הן שומר
חנם והשואל נושא שכר והשוכר שומר
חנם נשבע על הכל והשואל משלם את
הכל ונושא שכר והשוכר נשבעים על ה-
שכורה ועל השכור ועל המתה ומשלמין
את האבידה ואת הגניבה.

ובגמ' י: מאן תנא ארבעה שומרים
אמר רב נחמן . . . רבי מאיר היא. א"ל
רבא לרב נחמן מי איכא דלית לי
ארבעה שומרינן (על כרחך ארבעה מיני
שומרינן אשכחן. רש"י) א"ל הכי קאמינא
לך מאן תנא שוכר כנושא שכר רבי
מאיר היא (דס"ל שהשוכר משלם כשומר
שכר) . . . אי הכי ארבעה שלשה ניהו
אמר רב נחמן בר יצחק ד' שומרינן
ודיניהם שלשה.

וצריך ביאור:

מפשטות לשונו של רב נחמן "הכי
קאמינא לך כו" משמע, שבדבריו "מאן

(1) ב"מ צג, א. שבועות מט, א.

(2) וברמב"ם ריש ה' שכירות: ארבעה שומרים
נאמרו בתורה (פרשתנו כב, ו ואילך – וגם שוכר
נאמר בתורה (פרשתנו שם, יד) אלא שלא פירש מה
דינו (רש"י שם)).

(3) ב"מ שם. שבועות שם, ב.

(4) ב"מ שם. ובשבועות שם (ד"ה רבי מאיר
היא): על כרחינו ארבעה הם זה בחנם וזה בשכר זה
שואל וזה שוכר.

(5) בשבועות שם במקום "אי הכי" – "הני".
וברש"י שם "ול"ג אי הכי ובין לר' מאיר ובין לר'
יהודה פרכינו לה". אבל בב"מ סתם רש"י ולא הגי'.
וראה תוד"ה אי הכי ב"מ שם. תורת חיים שבועות
שם. מפרשים לב"מ שם. וראה לקמן הערה 20.

(6) וכן הוא ברמב"ם ריש ה' שכירות (ושם
ה"ב. שם רפ"ב).

(7) דמהמשך הלשון "הכי קאמינא כו" מוכח
דרב נחמן הוא דאמר "מאן תנא ארבעה שומרים"
והוא השיב (עין יהוסף ב"מ שם).

(8) בכוס הישועות ב"מ שם מפרש, והא דקאמר
מאן תנא ד' שומרים רצה לומר מאן תנא מתני' דד'
שומרינ'. אבל צ"ע אמרו "מאן תנא ד' שומרינ',
דמשמע ששאלתו היא על מנין ארבעה (וכפי שהבין
רבא). ובפרט שאם כוונתו מאן תנא דמתני' הול"ל
בקיצור וכב"מ "מתני' מיני' וכו"ב.

(9) וגם צ"ע הלשון, דלאחרי שמקשה בתחילה
"מי איכא דלית לי ארבעה שומרינן", וכפרש"י "על
כרחך ארבעה מיני שומרינן אשכחן", מהו שמסיים
שלשה ניהו" (מצד זה שבדין יש רק שלשה)?

(10) ב"מ פ, ב ד"ה רבי יהודה וד"ה רבי מאיר.

לשמור חפצו של פלוני עד שיחזירנו בשלימות לבעליו¹² [וסיבת החילוק בין חיובי שומר חנם ושומר שכר – דשומר שכר שמקבל שכר על שמירתו חייב לשמור החפץ בשמירה מעולה יותר¹³, לשמור גם מגניבה ואבידה, ושומר חנם שאינו מקבל שכר על שמירתו דיו ב- שמירה פחותה ופטור על גניבה ואבי-דה]: משא"כ חיובי השואל אינם באים (רק) מהתחייבותו לשמור¹⁴ החפץ של ה-משאיל, אלא דהוי (גם) כאילו קנה ה-חפץ¹⁵ לגמרי ובמילא חייב להחזירו (ע"ד הלואה) דמכיון ש"כל הנאה שלו"¹⁶ קנה את החפץ¹⁵ להתחייב גם באונסין (שאינו שייך להשמר מהם, אין גדר שמירה בהם¹⁶).

וזהו כוונת רש"י בביאור דעת המ"ד דשוכר הוי כשומר שכר – "הואיל ול-הנאתו הוא אצלו": יסוד חיובו של שוכר (למ"ד זה) הוא לא מחמת התחייבותו ב-שמירת החפץ, אלא משום שהחפץ נמצא אצלו (לא לשם שמירת החפץ עבור ה-מפקיד, אלא להיפך – "להנאתו", שיכול להשתמש בו – כמו השואל; אלא מכיון ד"היב לי' אגרא לא הוי שואל והוי

מפני "דקא יהיב אגר מלאכתו ואינו נוטל שכר על שמירתו". כלומר, אע"פ שהשוכר יש לו הנאה מהחפץ (בזה ש-משתמש בו), מ"מ לא נעשה עייז-שומר שכר, לפי שהנאה זו לא באה בתור שכר על שמירתו, שהרי "היב אגר מלאכתו", ומכיון ש"אינו נוטל שכר על שמירתו" הרי הוא שומר חנם.

וטעמו של המ"ד דינו כשומר שכר הוא – "הואיל ולהנאתו הוא אצלו אע"פ שנותן שכר פעולתו ש"ש הוא דאי לא יהיב שכר הוי שואל וחייב באונסין השתא דיהיב לי' אגרא לא הוי שואל והוי ש"ש". ומלשון רש"י משמע, דבעצם ה' צ"ל לשוכר דין שואל, אלא שמכיון ד"היב לי' אגרא לא הוי שואל והוי ש"ש".

כלומר, אין הפירוש שמ"ד זה ס"ל שהתחייבותו של השוכר לשמור החפץ היא בגדר תשלום נוסף (לדמי השכירות עבור הנאתו מהחפץ), ונמצא שהנאת ה-חפץ היא קבלת שכר על שמירתו ולכן הוי שומר שכר¹¹ – אלא כל חיובו של השוכר הוא מפני שהחפץ נמצא אצלו "להנאתו" דבזה נעשה כמו שואל¹² (ורק מחמת ד"היב לי' אגרא לא הוי שואל (ממש) והוי (רק) ש"ש").

הסברת הענין: קיים חילוק יסודי בין סיבת חיובי השומרים (שומר חנם ושומר שכר) וחיובי השואל: השומר כשמו כן הוא – שענינו, וקיבל על עצמו והתחייב

(12) ש"ע אדה"ז אי"ח סתמ"ג ס"ח. ועיין ק"א שם סק"ב. ואכ"מ.

(13) ראה ב"ק מה, סע"א. ב"מ צג, ב. ועוד. טוש"ע ח"מ ס"ג. – אבל ראה ש"ע אדה"ז ב-ק"א שם. ואכ"מ.

(14) ראה רש"י ד"ה אין – ב"ק קיב, א. מחנה אפרים הל' שאלה ופקדון ס"א. וכבר האריכו ב-אחרונים.

(15) ראה קידושין מז, ב. ב"מ צט, א. סנהדרין עב, א ורש"י ד"ה אבל שם. ועוד.

(16) ב"מ לד, א. שם צד, ב (ע"ש). ירושלמי שבועות שם. וראה רש"י עה"ת פרשתנו כב, יד. ועוד.

(16) ראה צ"צ בחידושים על הש"ס כתובות רפ"ה (ד"ה אלא שמשעבד גופו).

(11) וכן משמע מלשון הירושלמי שבועות פ"ח (ה"א): נושא שכר והשוכר לפי שנהנה מקצת ומהנה מקצת נשבע מקצת ומשלם מקצת.

(12) ועפ"י יומתק הטעם ששוכר נאמר בתורה בפרשת שואל (פרשתנו כו, יד) – שזהו לא רק מצד הדמיון ביניהם במציאות. ולהעיר מלבוש חו"מ ר"ס רצא.

שומרים הם) הרי השוכר הוא ממש כ"שומר חנם (כי "אינו נוטל שכר על שמי-רתו") ובמילא אין כאן אלא שלשה (מיני הגדרות של) שומרים ולא ארבעה.

משא"כ לדעת ר"מ דהשוכר משלם כשומר שכר – אין זה משום שגדר וסיבת חיובו של השוכר הוא גדר חיובו של הש"ש, אלא רק דינו כשומר שכר (היינו, שהוא דומה לש"ש רק בכמות חיובו, אבל באיכות החיוב ה"ה כשואל), ולכן הרי הוא שפיר סוג שומר מיוחד, והיינו ד' שומרים.

וזהו מה שביאר רב נחמן כששאלו רבא, "מי איכא דלית לי' ארבעה שומרי" (בחדשבו שהענין ד', ארבעה שומרי"ן) הוא מפני חלוקתם במציאות, והרי "על כרחך ארבעה מיני שומרי"ן אשכח"ן – "הכי קאמינא לך" (דמה שאמר לפני"ז "מאן תנא ארבעה שומרים . . ר"מ היא", הכוונה בזה) כי היינו הך: הדגשת התנא במשנתנו "ארבעה שומרים הך" – שיש ד' גדרים חלוקים בשומרים, אתי שפיר רק לדעת ר"מ שס"ל דשוכר כשומר שכר, כנ"ל.

וזהו גם כוונת הגמ' במסקנא, "אי הכי ארבעה, שלשה נינהו . . ד' שומרי"ן ודיניהם שלשה": לפי סברת המקשן ה"ה תרתי דסתרי – אם השוכר וש"ש חלו-קים (לא רק במציאות, אלא) בעצם גדרם ומהותם, איך יתכן שיהיו שוים בחיובי-הם? ומאחר שאין נפק"מ ביניהם בכמות חיוביהם, עכצ"ל ד"שלשה נינהו"²⁰ גם

ש"ש, היינו שמכיון שאין "כל הנאה שלו" שהרי משלם עבור הנאתו, הרי זה ממעט ומנכה מחיובו כשואל ו, לא הוי שואל והוי ש"ש, כלומר שתשלום השכר מגרע מדין שואל שבו להתחייב באונסין ונשאר עליו רק חיוב גניבה ואבידה (כמו שומר שכר)¹⁷.

ונמצא שהשוכר ה"ה כעין "ממוצע" בין ש"ש ושואל – באיכות חיובו ומהותו הוא שואל (ובכמות חיובו ודינו הוא ש"ש).

ג. ומעתה מובן שפיר המשך דברי הגמ' הנ"ל (סעיף א):

כוונת השאלה "מאן תנא ארבעה שומרים" היא: מזה שהתנא נקט מנינם ("ארבעה שומרים הן") – דלכאורה מניין נא למה ליה? – למד רב נחמן, שחלו-קתם ל"ארבעה שומרים" אינה רק חילוק חיצוני, שבמציאות ישנם ארבעה אופנים בהמצאו של החפץ ברשותו של השומר (בלשון רש"י, "זה בחנם וזה בשכר זה שואל וזה שוכר"), אלא שהם חלוקים גם בגדרם ומהותם.

ולכן אמר רב נחמן "מאן תנא ארבעה שומרים . . רבי מאיר היא" – כי דוקא לשיטתו דשוכר משלם כשומר שכר יתכן לומר שארבעת השומרים יש להם ד' גדרים מחולקים:

למ"ד שהשוכר משלם כשומר חנם, הרי אע"פ שהשוכר (בשכר) אינו דומה לשומר חנם, כנ"ל, מ"מ לענין גדר חיוב השמירה המוטל על השומר (ארבעה

(20) עפ"י מובנת ההדגשה, "אי הכי ארבעה כו", דמשמע שהשאלה היא רק לפי מה שאמר, "רבי מאיר היא" (וראה לעיל הערה 5 ובהנסמן שם) – כי לדעת ר' יהודה ששוכר כשומר חנם מעיקרא אין קס"ד שיש "ארבעה שומרים" מחולקים בגדרם ומהותם (וראה גם מעיני החכמה ב"מ שם).
[בתורת חיים שבועות שם מפרש איפכא, דלר"י

(17) ולהעיר גם מלשון רש"י ב"מ (פא, א) ד"ה השאילני ואשאל לך: אין זה שואל להתחייב באונסין כו'.

(18) כשאלת הגמ' בכ"מ (כריתות ב, ב. ושי"ג).

(19) שבועות שם.

תומ"צ של בנ"י²⁵. ונמצא, שבנ"י הם בגדר „שומרים“, שהקב"ה מסר עולמו לרשותם שהם „ישמרו“ אותו²⁶, וע"ד שנאמר²⁷, „לעבדה ולשמרה“, ושמירת ה' עולם היא על ידי קיום התומ"צ.

והנה לפי פשוטו נחלקים ד' השומרים לג' סוגים כלליים בענין יחסם להחפץ הנשמר ובעליי: (א) שומר חנם שכל ה' הנאה משמירה זו היא להמפקיד (כי אין השומר מרוויח כלום משמירת הפקדון, שאינה אלא בשביל תועלתו של המפקיד): (ב) שואל – שכל הנאה שלו (כי אין המשאל מקבל שום הנאה מהחפץ); (ג) שומר שכר והשוכר, שהנקודה המשווית תפת ביניהם היא, שבשניהם יש הנאה הן לבעלים והן לשומר²⁸ [בשומר שכר – המפקיד נהנה מזה שחפצו שלו נשמר (ובשמירה מעולה), והשומר מקבל שכר עבור טרחתו; ושוכר יש לו הנאת הש' תמורת בחפצו של המשכיר, והמשכיר מקבל תמורת זה דמי השכירות].

ולפי זה יובן גם תוכנם של ה'

בעצם גדרם²¹. וע"ז מתרץ „ד' שומרין ודיניהם שלשה“, שאמנם חלוקים הם לארבעה שומרים, ובכ"ז אין זו סתירה שלענין דינא נחלקים רק לשלשה, כנ"ל.

ד. ההסבר הנ"ל, בהא ד„ד' שומרין ודיניהם שלשה“ – שהשומר שכר וה' שוכר חלוקים הם בעצם מהות התחייבות השמירה שלהם (שכלן יש „ד' שומרים“) אלא שבכ"ז לענין דינא השוכר משלם כשומר שכר – („דיניהם שלשה“) –

י"ל שמתאים עם ביאור ענין הד' שומרים בעבודה רוחנית²². וכדאיתא בשל"ה²³ ד„כמו שד' שומרים נוהגין בין אדם לחבירו כן (נוהגין) בין אדם למקום ביה“.

וי"ל ביאור הענין²⁴:

ידוע שקיום העולם תלוי בקיום ה'

פשיטא שהם ד' שומרים, כי שוכר וש"ח „תרי גווני ניהו דשוכר נהנה ומהנה ושומר חנם אינו נהנה כלל“, מא"כ ל"מ ד„תרווייהו חד גווני ניהו דתרווייהו נהנה מקצת ומהנה מקצת“.

אבל ע"פ המבואר לעיל סעיף ב' (ע"פ פרש"י) הטעם דשוכר כשומר שכר צ"ל כבפנים].

(21) וי"ל דלהמקשו הטעם דשוכר כש"ש הוא מפני שהנאת החפץ היא בגדר שכר שמירה (כה' סברא שהובאה לעיל ס"ב והערה 11. וראה תורת חיים שבהערה הקודמת).

(22) וע"פ דברי הרמב"ם (סוף הל' תמורה) ש„רוב דיני התורה אינן אלא עצות . . לתקן הדעות וליישר כל המעשים“, שמזה מובן שכל הלכה שבתורה יש לה (נוסף על פירוש הפשוט –) פירוש גם בעבודה רוחנית, בינו לבין קונו. וכמבואר בכ"מ. (23) במס' פסחים שלו קנה, א „מצה עשירה“.

(24) המבואר לקמן הוא ע"פ המבואר בשל"ה שם (א"ב). וראה עוד ביאורים בד' שומרים ברוחניות – שם חלק תושב"כ (פרשתנו) שכ, סע"א ואילך (ושם, מעשרה מאמרות מאמר חקור דין ח"א פ"ג). ש"ך עה"ת וראש דוד (להחיד"א) פרשתנו. ועוד.

(25) ראה שבת פח, א. וש"נ. וראה גם זח"ב

קטא, א"ב. ועוד.

(26) כמובן שיש לפרש ענין ד' שומרים גם ב' נוגע לשמירת התומ"צ עצמו, וכן שמירת הנשמה [וכמחז"ל (דב"ר פ"ד, ד. מדרש תהלים י, ח), „הנפש והתורה . . נרי בידך . . אם שמרת את נר"י]. וראה בספרים שנשמנו בהערה 24. – והמבואר בפנים הוא ע"פ המובן משל"ה במס' פסחים שם, שמפרש „שואל שכל הנאה שלו“ לענין הנאה מעוה"ז („הרוג בקר ושחוט צא“ – ישע"י כב, ג).

(27) בראשית ב, טו (הובא בשל"ה מס' פסחים

שם, א).

(28) כלשון הירושלמי שבועות שם: נושא שכר והשוכר . . נהנה מקצת ומהנה מקצת. וראה גם מ"ג ח"ג פמ"ב (ובחי' פרשתנו כב, ו) „שניהם . . משתתפים בתועלת“ (ובתרגום קאפח: שותפים בהנאה).

„שומרים“ בהענין ש„בין אדם למקום ביה“ (כמבואר בשל”ה²⁹):

„שומר חנם הוא המעלה העליונה ש- לא ע”מ לקבל פרס כלל, הוא שומר רק למען שמו יתברך“, ובלשון הרמב”ם³⁰ – „עובד מאהבה. . לא מפני דבר בעולם. . ולא כדי לירש הטובה (אפילו לא כדי לזכות לחיי העולם הבאי)³¹ אלא עושה האמת מפני שהוא אמת. . מפני³² שהוא הרב ראוי לשמשו“.

„שומר שכר – העובד ע”מ לקבל פרס“, וכן השוכר³³ – „הוא ע”ד ה- אומר³⁴ סלע זה לצדקה ע”מ שיחי’ בני“ (וכדלקמן סעיף ו).

„שואל שכל הנאה שלו. . אינו מאמין בגמול ועונש“, וכמבואר בשל”ה³⁵ שהם

הרשעים שאינם עוסקים כלל בעבודת השם.

ה. ואולי יש לבאר דבריו וכן – ל- באר בדקות ענין ה„שואל“ באופן שתתכן דרגא זו גם בשומר תומ”צ (ותומתק פשטות הענין, שכל הד’ סוגים נקראים שומרים³⁶ – שומרי העולם (כנ”ל) שהיא ע”י היותם שומרי תומ”צ³⁷) – ובהקדים:

מכיון שכל העולם נברא בשביל יש- ראל (כמאמר³⁸ „בשביל ישראל שנקראו ראשית“) הרי כאו”א מישראל יכול לדרוש ולתבוע³⁹ – ובצדק – את כל צרכיו הגשמיים, בני חיי ומזוני רוויחי, בגלל היותו בן אברהם יצחק ויעקב (בלא שום פעולה ועבודה מצדו). ע”ד הדיעה⁴⁰ גבי הפוסק מזונות לפועל ד„אפילו. . עושה להם כסעודת שלמה בשעתו“ לא יצא י”ח מכיון ש„הן בני אברהם יצחק ויעקב“, דמכיון שהוא בן אברהם יצחק יעקב הרי הוא ראוי ל- סעודה גדולה מ„סעודת שלמה בשעתו“⁴¹

[והתנא החולק ואומר „הכל כמנהג המדינה“⁴² אין טעמו משום דס”ל שאין כאו”א מישראל ראוי ח”י לזה, אלא מפני שס”ל שלא היתה דעתו של הבעה”ב לספק לו מזונות אלא כפי מנהג המדינה (כולל – הפועל במדינה זו) ולכן אא”פ לחייבו יותר].

36 ובפרט ע”פ מ”ש בעש”מ ובשל”ה חלק תושב”כ (שבהערה 24) שד’ שומרים הם לנגד ד’ אותיות שם הוי’ (וראה קהלת יעקב (לבעהמ”ס מלא הרועים) ערך שומרים). ועיי’ עשרה מאמרות שם.

37 ראה לעיל הערה 26.

38 רש”י ר”פ בראשית.

39 כמחז”ל „בזרועי“ (ברכות יז, ב).

40 משנה ב”מ רפ”ו.

41 ראה ב”מ שם פו, ב. (הובא בפרש”י למשנה

(שם)

29 מס’ פסחים שם. וראה שם (וכן בהנשמן

בהערה 24) ביאור עוד פרטים בדיני השומרים.

30 ה’ תשובה פ”י ה”ב. – ושם „והיא מעלת אברהם אבינו“, וראה של”ה שם דאברהם „ה’ ש”ח. . וישמור משמרתו משמרתו דייקא ולא משמרתו דהיינו למענו“.

31 שם ה”א.

32 שם ה”ד.

33 בשל”ה שם „נושא שכר“, אבל לכאורה עכציל שכוונתו לשוכר, שהרי ענינו של ש”ש כבר ביאר לפנ”ו, וכן בהמשך הענין (דנושא שכר) מביא ע”ז פלוגתת ר”מ ור”י אם דינו כשומר חנם או כשומר שכר. וכן מפורש בלשונם שם לפנ”ו. „ד’ שומרים. . ש”ח שומר שכר נושא שכר. . השואל“ (שקורא לשוכר – „נושא שכר“).

34 ב”ב י, ב. וש”נ.

35 מס’ פסחים (שם ע”ב).

*) כ”ה בדפוס השליה שתח”י (אמ”ד, ת”ט. אמ”ד, נחמ”ת. 1992א תע”ז. פיורדה, תקכ”ב. יו”פוף, חר”ל”ט. דפוס צילום ווארשא, תרכ”ב). וילע בדפוסים אחרים.

שומר שכר הוא העובד ע"מ לקבל פרס והשוכר "הוא ע"ד. האומר סלע זה ל- צדקה ע"מ שיחי' בני" – שאינם רק אופ- נים שונים ביחס קבלת השכר (והתועלת) של העבודה, אלא שהם סוגים שונים.

והביאור: כשם ששומר שכר ושוכר כפשוטם מחולקים זמ"ז בעצם מהותם (כנ"ל בארוכה), שהשומר שכר עיקרו הוא – שומר, שהתחייב ושיעבד את עצ- מו⁴⁴ לשמור חפצו של המפקיד, ובעבור זה הוא בא על שכרו: משא"כ אצל ה- שוכר הוא להיפך, שעיקר מטרתו היא שהחפץ ימצא אצלו להנאתו, וכדי ל- השיגו הרי משלם דמי שכירות –

כמו כן הוא גם ברוחניות: ראשיתו ועיקרו של ה"שומר שכר" הוא – עבודת השם – היינו שרוצה לקיים רצונו ית- ברך ולשמור העולם למענו יתברך, אלא שעדיין לא הגיע לדרגא של "שומר חנם" (שלא ע"מ לקבל פרס) באופן ש- עניני שכר לא יתפסו מקום אצלו, ולכן הוא מצפה לקבל שכר עבודתו: אבל עיקרו של ה"שוכר" הוא להיפך – רצונו וחפצו הוא ליהנות מן העולם (ולקבל כל צרכיו כו'), אלא שהוא יודע ומרגיש שעליו "לשלם" להקב"ה (בעה"ב של ה- עולם) עבור הנאה זו, ולכן מקיים תומ"צ וכו'.

[ולכן מביא השל"ה ע"ז הדוגמא ד"ע"מ שיחי' בני", שבוה מודגש שעיקר נתינת הצדקה מסובב מזה שהוא זקוק לישועת ה' – ש"יחי' בני⁴⁵].

וזהו ענין ה"שואל" (ברוחניות) שכל הנאה שלו – שנהנה מן העולם (בקבלת כל צרכיו כו') ללא "תשלום" (עבודה) מצדו.

אלא שכשם ששואל (כפשוטו) הרי הוא קונה את החפץ להתחייב באונסין מאחר שכל הנאה שלו – כך הוא ב- רוחניות, דמי שרוצה ליהנות מן העולם בלי כל עבודה, הרי קבלת הנאה זו גופא מחייבת אותו "להחזיר" את חלקו בעולם להקב"ה בשלימות – שזהו ע"י קיום התומ"צ שבהו תלוי קיום העולם כנ"ל – ואי אפשר לפטור את עצמו ב- טענת "אונס" (ואפילו לא "אונס גדול"⁴²).

ונמצא שקיום התומ"צ של ה"שואל" אינו בגדר עבודה, "עבודת השם", ש- ענינה לחייב ולשעבד עצמו בעבודה בשביל האדון השם ב"ה, כי גבי השואל הרי זו התחייבות המסובבת מהנאתו (כמו חיובי השואל המסתעפים מזה שכל הנאה שלו, דהוי כאילו קנה את החפץ ובמילא חייב גם באונסין, והרי זה כעין חיוב כלפי עצמו⁴³).

ו. על פי המבואר לעיל בביאור דעת ר' מאיר בהפרש בין שוכר לשומר שכר יש לכאורה להוסיף ביאור גם ב- דברי השל"ה בביאור ענינם ברוחניות –

(42) ל' הרמב"ם ריש הל' שכירות. – וראה של"ה מס' פסחים שם ענין חיוב אונסין ברוחניות, "כדמצנינו בפרעה וסיוחון שהקשה ה' את לבם" (כפירושו שקאי על רשעים. וראה רמב"ם הל' תשובה פ"ו ה"ג ואל"ך).

(43) ולהעיר מרש"י ב"מ פא, א ד"ה שמירה בבועלים" דב"השאלני. . ואני אשאל לך" לא הוי "שמירה בבועלים" כי "אין כאן בעלים של חפץ במלאכתו של שומר". וראה נתיבות המשפט (סס"ה סק"ב) ומעיני החכמה (ב"מ שם) שזהו מפני ששומר לעצמו.

(44) להעיר מצפ"ע כללי התורה והמצות ערך שומרים (וש"ג) אם דין השומרים הוא מחמת שיעבודו דהשומר או מחמת גזו"כ. וראה מחנה אפרים הל' שאלה ופקדון ס"א.

(45) וראה של"ה שם (ע"ב) השייכות לנח ש"ה" ר"ק בשביל שיהי' קיום העולם". ולהעיר ממה ש- מבאר שם (ע"א) הפלוגתא אם שוכר כש"ח או

ונצטווינו⁴⁷ – „לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אע״פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה“,

דהיינו, שסוף סוף יגיע כאו״א – גם השואל (הדרגה הכי תחתונה ב„שלא לשמה“) – להעבודה מאהבה, שלא איכפת לו מציאותו הוא, ועד שתהא „נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד . . ויעוזב כל מה שבעולם חוץ ממנה“⁴⁸ – „וסוף הטובה לבא בגללה“⁴⁹.

(משיחת ש״פ וישלח תשמ״ז)

ונמצא שהשוכר במהותו אינו לא כ- שואל ולא כשומר שכר:

כשואל לא הוי, דמכיון שקיום ה- תומ״צ שלו יש בו ענין של „תשלום“ להקב״ה עבור הנאתו מן העולם, ולכן הרי זה בגדר עבודת השם, שעושה עבו- דתו למענו יתברך (ודלא כשואל, הדורש צרכיו בחנם, שקיום התומ״צ שלו אינו בגדר של „עבודת השם“, כנ״ל סעיף ה).

אבל גם כשומר שכר אינו, שהרי ה- שומר שכר, עצם עבודתו בקיום התומ״צ היא למענו יתברך (כי אינו נהנה ב- שמירתו מגוף הפקדון, ושכרו הוא ב- ענין צדדי): משא״כ השוכר שקיום ה- תומ״צ שלו מעיקרא הוא בגדר „תשלום“, תמורת הנאתו מן העולם, ואינו למטרה של „שמירה“.

ז. אלא שאעפ״כ דינו של השוכר הוא כשומר שכר, ובמילא „דיניהם (דה- ארבעה שומרים רק) שלשה“:

סוף-סוף, מאחר שגם אצל השוכר יש פעולות של „עבודת השם“, לכן דינו לה- כלל בהסוג של „עבודת ה' (עכ״פ) שלא לשמה“ כהשומר שכר⁴⁶,

כש״ש, דאלו ואלו דא״ח – שהם שני אופנים, אם גמר בלבד הן יחיי' הן לא יחיי' (לי רש״י ב״ב י, ב) או לא גמר.

46) משא״כ שואל, דמכיון ש,כל הנאה שלו״ י״ל שהוא ע״ד הנהגה מדברי תורה שנוטל כו' (אבות פ״ד מ״ה. הלי' ת״ת להרמב״ם פ״ג ה״י

ולאדה״ז פ״ד סייד). ואף שגם בזה אמרו מוטב שיעסוק בתורה שלא לשמה כו' (הלי' ת״ת לאדה״ז שם) – ה״ז רק היתר, מכיון ש,מוטב שיעסוק כו' משיבטל כו' (הלי' ת״ת לאדה״ז שם): משא״כ ה,שלא לשמה דה,שוכר הנ״ל שזהו סדר העבודה ע״פ טבע – ראה פיהמ״ש להרמב״ם סנה׳ בהקדמה לפ' חלק (ד״ה והכת חמשית): מזרזין אותם ע״ז כו', ע״ש בארוכה (ובהל' תשובה שם ה״ה: אין מלמדיו אותו אלא לעבוד מיראה כו').

47) פסחים נ, ב. רמב״ם הלי' תשובה שם. הלי' ת״ת לאדה״ז פ״ד ס״ג (וש״ג). – וראה הערה הקודמת.

48) רמב״ם הלי' תשובה פ״ה ה״ג. שם ה״ו.

49) שם ה״ב.

(*) ולהעיר מלקו״ש ח״כ (ע' 49) ש״ל שגם היתר זה לעשות התורה, קרדום לחתוך בה' (ל' המשנה אבות שם) הוא רק כדי, להתפרנס' (כי מוכרח בוה) אבל לא כדי להשיג עשירות. ע״ש.

משפטים ב

אל בחול", וע"ז, "אמר רב אדא בר אהבה הלכה כר"ש" – וכלשון זו דברי ר"ש (שהלכה כמותו) נקט הרמב"ם: "כישראל בחול", שזה שולל את שאר השיטות בדבר.

אבל לכאורה אין טעם זה מספיק לבאר הוספה זו בהרמב"ם: מכיון שהרמב"ם לא הביא את דיעות החולקות, הרי גם כאם ה' כותב בקיצור, ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן ה' פשוט שכוונתו לכל סוגי מלאכה, ואין מקום לפרש שהכוונה שמותר רק במלאכת אוכל נפש (כיו"ט) או בדבר האבד (כ' חוה"מ), ובשאר מלאכות אסור, כי פשוט הלשון "מותרין לעשות מלאכה ב' שבת לעצמן" משמעותה כל המלאכות (ולכל היותר ה' יכול לכתוב "לעשות כ' מלאכה כו"ט").

[ונפרט ע"פ דברי הרמב"ם בהקדמתו לס' היד, שכתב ספרו "כלשון ברורה" . עד שיהיו כל הדינין גלויין לקטן ולגדול, ובאופן ש"אדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה וידוע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם" – דמזה מובן, שאדם הלומד הלכה זו ברמב"ם – בין

א. כתב הרמב"ם: "כשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת כך הוא מצווה על שביתת עבדו ואמתו . . ש"נאמר: למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר. עבד ואמה שאנו מצווין על שביתתן הם עבדים שملו וטבלו לשם עבדות וקיבלו מצות שהעבדים חייבין בהן, אבל עבדים שלא מלו ולא טבלו אלא קיבלו עליהן שבע מצות שנצטוו בני נח בלבד הרי הן כגר תושב ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן בפרהסיא כישראל בחול".

וצריך ביאור – מה טעם הוספת הרמב"ם בהדין ש"עבדים שלא מלו ולא טבלו . . מותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן", שאופן עשיית המלאכה המותר להם הוא "בפרהסיא כישראל בחול"? והרי גם אם ה' כותב רק "מותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן" ותו לא, היתה משמעות הדברים שאין בהיתר זה שום הגבלה.

בפשטות נראה שמקור וטעם הוספה זו הוא ע"פ לשון הברייתא (שהיא מקורה של ההלכה): "גר תושב מותר לעשות מלאכה בשבת לעצמו כישראל בחולו של מועד (בדבר האבד)", ר' עקיבא אומר כישראל ביו"ט (אוכל נפש), ר' יוסי אומר גר תושב עושה בשבת לעצמו כישראל בחול, רש"א אחד גר תושב ואחד [עובד כוכבים] עבד ואמה התושבים עושין מלאכה בשבת לעצמן כישר-

(1) ה' שבת פ"ב ה"ד.

(2) פרשתנו כג, יב.

(3) כריתות ט, א.

(4) מגיד משנה כאן.

(5) פרש"י שם.

(6) ללישנא בתרא בגמ' שם.

(7) ובשו"ע (ארח" סי' דש ס"א) סתם המחבר

"ומותר לעשות מלאכה בשבת לעצמו".

(8) ואף שמכללי הרמב"ם (ראה יד מלאכי כללי

הרמב"ם אות ב וד') שמעתיק דיני התלמוד, כצורתם

וכלשונם – שאני בנדוד, שהלשון "כישראל

בחול" מתאים רק בגמ' כי בא בניגוד לשאר הדעות

המפורשות שם, "כישראל בחוה"מ . . ביו"ט,

משא"כ ברמב"ם שלא הביא המחלוקת, כנ"ל ב-

פנים.